

Kučera, Petr

Interkulturní literatura a srovnávací studium literatury

In: *Problémy poetiky*. Dohnal, Josef (editor); Kšicová, Danuše (editor); Pospíšil, Ivo (editor). 1. vyd. Brno: Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity., 2006, pp. 255-265

ISBN 802104179X

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/132688>

Access Date: 20. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

INTERKULTURNÍ LITERATURA A SROVNÁVACÍ STUDIUM LITERATURY

PETR KUČERA (PLZEŇ)

Od devadesátých let dvacátého století rezignuje literární komparatistika stále zřetelněji na svou tradiční identitu, kterou nahrazuje aspektem komparování ve smyslu specifického způsobu čtení a interpretace textů literárních i neliterárních. Srovnávací studia se snaží vyrovnávat s fenoménem multikulturnosti světa restrukturalizací či funkčním odlišením známých pojmů a jejich vřazováním do netradičních kontextů spíše než vytvářením kategorií zcela nových.

Ve vývoji moderní komparatistiky lze rozlišit dvě vzájemně si konkurující a zároveň komplementárně propojené vývojové linie: intertextově orientovanou komparatistiku na straně jedné a kulturologicky analytickou na straně druhé. Intertextově zaměřená linie se zabývá problematikou dialogu, interpretace textu a obnovenou recepční estetikou. Kulturologická linie spojuje realitu textu s filosofií kultury, s dialogem mezi kulturami a s fenoménem multikulturnosti světa, přičemž rozvíjí různé impulsy hermeneutiky, které jsou patrné v nových teoretických výkonech (Kučera – Zelenka a): 2000, 177).

Intertextově zaměřená komparatistika analyzuje terminologické a sémantické konkretizace jednotlivých forem spojování a vzájemného působení textů. Intertextualitou se zde však nerozumí jen vztah textu ke svému pretextu, ale i vztah textu k invariantní „sumě“ textů, které nalézají své zobecnění v různých literárních druzích a žánrech, mýtech a symbolech. Jde tedy o textocentrické relace, které mají přímé vztahy k určitému rétorickému nebo filosoficko-ideologickému systému. V tomto pojetí komparatistiky je intertextualita chápána jako nezbytná podmínka estetické, poetické a sémiotické relevantnosti literárních jevů (Kučera – Zelenka a): 2000, 178).

Zastánci hermeneutického přístupu k interpretaci textů vyznávají široké pojetí komparatistiky, která se by se neměla omezovat pouze na specifickou oblast literárních faktů nebo dokonce na pouhou recepci literárních

děl v kulturním prostředí jiného národa (SVATONĚ et al.: 1999, 6). V této souvislosti je třeba zmínit metodologickou iniciativu Michaila M. Bachtina, především jeho rozvinutí principů dialogismu, koexistence a setkávání kultur jako jevů příznačných pro lidskou existenci.

V návaznosti na americké teoretiky Owena Aldridge a Henryho H. Remaka zdůrazňuje německá komparatistka Angelika Corbineau-Hoffmann potřebu rozšíření pracovního pole komparatistiky: „Teritoriální otevřenost literatury se projevuje nejen v jejích vazbách k literaturám jiných jazyků, ale také v jejím dialogu s ostatními druhy umění a s vědními obory. Zde je opět zřejmé, že komparatistika chápe literaturu jako fenomén přesahující hranice, který usiluje o překonávání jazykových bariér a rozdělení akademických disciplín. Komparatistika je tak ve dvojnásobném smyslu interdisciplinárním vědním oborem: pohybuje se ve volném prostoru mezi filologiemi, je však činná i v oblastech, jimiž se zabývají nefilologické disciplíny“ – překlad PK (CORBINEAU-HOFFMANN: 2000, 52).

Tradičnímu pojetí srovnávacího studia literatury se vzdalují nové směry hermeneuticky orientované komparatistiky jako feministická kritika, nový historismus, postkoloniální kritika, geopolitické školy, emigrantologie, manuskriptologie či komparativní imagologie. V proslulém referátu *Krise srovnávací literatury* (předneseném na Druhém kongresu Asociace srovnávací literatury v Chapel Hill v roce 1958) varoval René Wellek před rozšiřováním záběru komparatistiky: „Právě tak nepřesvědčivé jsou nedávné pokusy Carrého a Guyarda, kteří chtěli najednou rozšířit pole působnosti srovnávací literatury tak, aby zahrnovala studium národních iluzí, totiž utkvělých představ, které mají národy o sobě navzájem. Bylo by možná velmi dobré dozvědět se, co si myslí Francouzi o Německu nebo Anglii – ale je taková činnost ještě literární věda? Nejedná se spíše o výzkum veřejného mínění, který má význam třeba pro programového ředitele Hlasu Ameriky nebo obdobných institucí v jiných zemích? Vždyť se opírá o národní psychologii a sociologii, a z hlediska studia literatury není ničím jiným než obnovením starého *Stoffgeschichte*“ (WELLEK: 2005, 198-199).

Rakouský romanista a komparatista českého původu Petr Zima (publikující pod jménem Peter V. Zima) oceňuje Wellkovo odmítnutí pozitivismu a empirismu francouzské komparatistiky jako překážky stojící v cestě strukturální analýze textu. Wellkovi přisuzuje Zima kantovsky autonomistické pojetí umění a obviňuje jej z ahistorického a antisociologického chápání literatury. O vyrovnávání teoretického deficitu současné komparatistiky usiluje v problémově pojaté monografii *Komparatistik. Eine Einführung in die vergleichende Literaturwissenschaft*. (ZIMA: 1992). Příčinu rezignace evropské a severoamerické komparatistiky na své původní

teoretické ambice spatřuje P. Zima v postupně ochabujícím mezioborovém dialogu, zejména ve ztrátě kontaktu se sociálními vědami, které rozvíjejí metodu komparace (srovnávací sociologie, srovnávací sémiotika, srovnávací politologie, srovnávací ekonomie, srovnávací právní věda aj.).

Ztráta kontaktu se sociálními vědami a literárněvědnou metodologickou diskusí je podle P. Zimy také jedním z důvodů, proč francouzská i americká komparatistika nejen nemohla dostát teoretickým ambicím svých scientistických a pozitivistických počátků, ale proč v šedesátých a sedmdesátých letech dvacátého století nezúročila impulsy, které přinesl New Criticism. Metodologickým leitmotivem Zimova směřování k tzv. dialogické komparatistice je promýšlení pozic kritické teorie T. W. Adorna a Maxe Horkheimera, kteří odmítají totalizující systémové myšlení hegelovského typu. P. Zima usiluje o vytvoření teoretického instrumentária, jímž by bylo možné uchopit kulturní jevy a procesy ne jako model, ale pokud možno v jejich konkrétnosti.

Svou syntetickou práci *Komparatistik* (ZIMA: 1992) koncipuje P. Zima jednak jako příspěvek k metodologické diskusi, jednak jako srovnávací analýzu evropské moderny. V monografiích *Moderne/Postmoderne. Gesellschaft, Philosophie, Literatur* (ZIMA: 1997) a *Ästhetische Negation. Das Subjekt, das Schöne und das Erhabene von Mallarmé und Valéry zu Adorno und Lyotard* (ZIMA: 2005a) pak svůj mezioborový výzkum moderní a postmoderní evropské kultury dále rozšiřuje a prohlubuje. Pro komparatistická zkoumání je podle Zimy klíčová analýza kulturní podmíněnosti literárněvědných, sociologických či sémiotických diskursů.

Právě v reflexi této podmíněnosti spatřuje P. Zima opomíjenou meta-teoretickou komponentu komparatistiky, tzn. jistou schopnost poznávat kulturně specifický a interkulturní ráz teorií. Podceňováním komplexnosti sociolingvistické situace v konkrétní kultuře vznikají četná nedorozumění. Tak např. počátky německé hermeneutiky souvisejí podle Zimy s protestantismem a romantismem, myšlení P. Ricouera s katolicismem a psychoanalýzou. Principiální rozdíl spatřuje P. Zima mezi situací ve Francii a Německu na sklonku devatenáctého století. Ve Francii na sebe v pojmosloví A. Comta nebo H. Taina mezitextově navazovaly a střídavě se podmiňovaly ideologické sociolekty a diskursy pozitivismu a sociálního darwinismu, zatímco v Německu duchovnědného období fungovaly jako narativní struktury zcela jiné literárněhistorické diskursy (blíže k Zimově pojetí komparatistiky viz KUČERA – ZELENKA b): 2000, 164 n.).

Na své komparatistické práce z devadesátých let navazuje P. Zima i ve svých nejnovějších publikacích. Ve studii *Komparatistik und Sozialwissenschaften* (ZIMA: 2005 b) porovnává navzájem různé komparatistiky

a dochází ke dvojicím pojmů, které vyznačují celkem šest srovnávacích možností komparace: (a) *horizontálně – vertikálně*, (b) *analogicky – kontrastivně* a (c) *typologicky – geneticky*. Tyto možnosti se protikladně nevyklučují, nýbrž se v praxi protínají, protože lze provádět např. horizontální a vertikální srovnávání analogicky i kontrastivně, typologicky i geneticky. Typologické a genetické srovnávání může mít převážně horizontální (ahistorický) nebo vertikální (historický) charakter. Komparace mohou být zaměřeny primárně na analogie (podobnosti) či na kontrast – nebo mohou zohledňovat podobnosti a rozdíly ve stejné míře (ZIMA: 2005, 47-62).

K jednotlivým srovnávacím párům uvádí Zima řadu příkladů z různých oborů. Za zajímavý pro dané téma považuji horizontálně-vertikální srovnávací pár, který zvyrazňuje dvě možnosti historického srovnávání: na jedné straně *'momentku'*, která zviditelní podobnosti a rozdíly, na druhé straně shody a odlišnosti ve *vývoji* dvou nebo více společenských, politických nebo literárních jevů. Zde se podle P. Zimy ukazuje, že tento srovnávací pár v jádru obsahuje oba ostatní srovnávací páry jako alternativní konstrukční možnosti a jako komplementární aspekty komparace.

V rámci analogicko-kontrastivního modelu upozorňuje P. Zima na zajímavý rys evropských avantgard. Výhody tohoto modelu spatřuje ve skutečnosti, že se nezaměřuje primárně na historickou souvislost jako *'momentku'* nebo popis vývoje, ale na *definicí* jevu jako je *'romantismus'* nebo avantgarda. Model tak má postihnout komplexnost a rozporuplnost předmětu a odhalit podobnosti i rozdíly. V tomto kontextu se Zimovy jevy evropská avantgarda ve své celistvosti jako pletivo podobností a odlišností. Podobnosti shledává ve sféře esteticko-poetické, difference převážně v rovině společenské a politické.

I tak odlišná avantgardní hnutí jako dadaismus, surrealismus, vorticismus, jakož i ruský a italský futurismus se podle P. Zimy obracejí proti klasicistním a romantickým představám o harmonii a tvarování, přičemž ruší v extrémním případě (*automatický text, transmentální jazyk*) syntax a mnohdy zavádějí (Breton, Chlebnikov) *'infantilní'*, fragmentární perspektivu, usilují o překonání propasti mezi životem a uměním a stavějí se proti kontemplativnímu postoji k uměleckému dílu. Navzdory těmto společným esteticko-stylistickým rysům jsou politické rozdíly v Zimově pojetí závažné. U angloamerického vorticismu a Marinettiho futurismu připomíná P. Zima fašistoidní prvky resp. rozplynutí ve fašistickém hnutí, u francouzských surrealistů, českých poetistů a ruských futuristů je – i přes četná nedorozumění, rozpory a konflikty – patrná blízkost k marxismu a ke komunistické straně.

Novější koncepce hermeneuticky orientované komparatistiky zdůrazňují v rostoucí míře vztahy mezi literaturou a ostatními obory lidského vědění – do popředí pozornosti se z tohoto hlediska dostávají vazby literárního textu k jiným diskursům. Právě komparativní imagologie jako jedna z nových subdisciplín literární komparatistiky se neomezuje na analýzu literárnosti textu, ale tlhne k sociologii a psychologii. Varování před takovým směřováním srovnávacího studia literatury se objevuje i u zastánce úzké spolupráce s komparatistikami různých sociálně vědních oborů Petra Zimy. Angelika Corbineau-Hoffmann, která rozšíření záběru literární komparatistiky o zkoumání i jiných než esteticko-uměleckých kvalit textů vítá, příhodně upozorňuje na možnosti komparativní imagologie při zkoumání kategorie cizího jako nosného komparatistického konceptu (CORBINEAU-HOFFMANN: 2000, 171-172)

Význam relací mezi kategoriemi cizího a vlastního, známého a neznámého, obrazu sebe sama a obrazu cizího (v terminologii komparativní imagologie autoimage a heteroimage) hraje nepochybně důležitou roli. Komparativní imagologii podle A. Corbineau-Hoffmann částečně chybí vědomí specifčnosti literatury v koncertu (nebo kakofonii) národních obrazů a stereotypů. Předmětem sporu tedy není existence zmíněných obrazů, ale jejich význam pro literaturu, specificky literární funkce takových obrazů manifestovat estetickou hodnotu. (CORBINEAU-HOFFMANN: 2000, 181-182)

V koncepci interkulturní komparatistiky jsou za tzv. interkulturní literatury považovány takové literatury, pro něž je charakteristické tematizování a překračování hranic mezi různými kulturami či subkulturami jako např. postkoloniální literatury, literatury národnostních menšin, literatury migrantů či exilová literatura. Norbert Mecklenburg upozorňuje na skutečnost, že literatury etnických, jazykových nebo subkulturních menšin nejsou svou přirozenou povahou interkulturní, a tak je důležité si při zkoumání těchto literatur klást řadu dalších otázek, např. nakolik a jakým způsobem rozvíjejí esteticky svůj interkulturní potenciál, jak literárně nakládají s problémy identity a příslušnosti k menšině, jak se jejich regionalistický impuls uplatňuje nadregionálně nebo dokonce mezinárodně a interkulturně z hlediska poetologického, kupř. ve způsobu, jímž je vlast ztvárněna jako vlast někoho jiného (MECKLENBURG: 2003, 437 n.).

Jedním z pokusů o překonávání omezení, která jsou vlastní národním filologiím, je snaha konstituovat jako samostatný předmět studia tzv. evropskou literaturu. Za vážnou námitku proti shrnutí evropských filologií do jedné disciplíny bývá považováno nebezpečí stírání odlišností národních literatur – jednotlivým národům by tak mohla být odnímána část kul-

tury. Zastánci pojmu a studijního oboru evropská literatura argumentují tím, že národní literatury nejsou jedinými důležitými jednotkami – za významné považují zkoumání genologických jednotek jako jsou duchovní lyrika vycházející z různých křesťanských konfesi, žakovská poezie, tvorba představitelů jednotlivých různých řemesel, společenských stavů, v novodobé literatuře tvorba občanských nebo politických uskupení. Zvláštní důraz kladou přívrženci evropské literatury na tvorbu geografických regionů, které jsou považovány za literární areály, jejichž analýza je v rámci studia národních literatur velmi obtížná. (SCHUMACHER: 1999, 2005)

Kulturní regiony se v pojetí evropské literatury neváží na politické hranice států, ani na hranice jazykové – oproti Evropě vlasti tak stojí Evropa regionů. Jako příklady takto chápaných regionů lze uvést Skandinávii, Alsasko, Bukovinu, ale i latinskou literaturu středověkou a novověkou. Literaturu takových regionů je pak vhodnější studovat z perspektivy komparatistické než z pohledu historiografie národních literatur. (SCHUMACHER: 1999, 206)

Svébytnost a komplikovanost regionálních kulturních fenoménů lze sledovat na různých úrovních. Např. v rovině literárního společenství je takovým příkladem situace skandinávských literatur. Z komparatistické perspektivy ji již v roce 1939 charakterizoval Gustav Pallas v komentované antologii *Severské literatury nové doby*: „Vedení mezi literaturami severskými přešlo v nové době písemnictví norské, když se osamostatnilo od tradice dánské. Stalo se tak přičiněním vynikajících osobností, jejichž dílo proniklo daleko za hranice vlasti. Síla norského písemnictví záleží však v jeho převážně národním rázu, v kterémžto směru s ním rivalisují literatura švédská a finská, v poslední době také mohutné písemnictví islandské. Písemnictví dánské navazuje více na kosmopolitní tradici minulých dob a tvoří jaksi přechod mezi kulturami národů severských a ostatních evropských.“ (PALLAS: 1939, 9)

Z hlediska interkulturní komparistiky je velmi zajímavým typem tzv. pražská německá literatura – Ivan Cvrkal ji definuje jako subspolečenství metropolitního typu v rámci svébytného společenství literatur německého jazyka. Pro pražskou německou literaturu, vzniklou interakcí tří kultur – židovské, německé a české – je charakteristická relativně samostatná geneze a literárněhistorická uzavřenost na jedné straně a vazby k vyšším celkům na straně druhé. (CVRKAL: 1992, 175-192)

Při interpretaci děl bilingvních (multilingvních) a biliterárních (multiliterárních) autorů dochází často k nedorozuměním a dezinterpretacím, které lze přičíst na vrub příliš úzkému rámci národní literatury, v němž se interpretace odehrává. U výše zmíněné pražské německy psané literatury se

tak děje poměrně často. Kupř. němečtí germanisté ji většinou považují za součást německé národní literatury (rakouští germanisté zase za součást rakouské národní literatury). Ranou lyriku výrazně multikulturního Rainera Maria Rilka vnímají jako něco neústrojného, naivního a v díle pozdějšího velkého básníka téměř cizorodého. Česká lidová píseň, která Rilkoovi pražského období učarovala, je výrazem odlišné mentality než je kultura, jejímž prizmatem vnímá Rilka německý (rakouský) germanista. Interkulturně senzitivní recepce však nemůže přehlédnout pocity čiré radosti, emocionální a estetické harmonie, které zdánlivě prostá česká lidová píseň v Rilkově tvorbě vyvolává. Proto nelze hodnotit nápodobu struktury české lidové písně jako kýčovitě veršotepectví, neboť měla pro Rilkovu pozdější tvorbu nemalý význam: zřetelně se začal rozvíjet Rilkův jemnocit pro fonetické a akustické rysy jazyka (blíže k Rilkově fonocentrismu srov. KUČERA – PANUŠOVÁ a): 2003, 488-491).

Složitým interkulturním fenoménem je tvorba českých autorů v poválečném západoněmeckém, rakouském či švýcarském exilu a recepce této literatury v domácím českém prostředí po roce 1990. Autoři jako Jiří Gruša, Ota Filip, Libuše Moníková, Jaroslav Vejvoda či Pavel Kohout jsou sice součástí proudu tzv. emigrantské literatury, jejich přítomnost v kontextu české či naopak německé literatury má však – navzdory společným topoi ztracené vlasti, vykořeněnosti apod. – rozmanité podoby. Zatímco kupř. Jiří Gruša nebo Ota Filip se částí svého díla vřazují do německého literárního kontextu (Gruša usiluje o paralelní přítomnost v obou kontextech), u Libuše Moníkové dochází k pozoruhodnému recepčnímu paradoxu. Přejít této prozaičce k němčině jako jedinému literárnímu jazyku způsobil, že začala být v Čechách vnímána jako německá autorka českého původu, třebaže z její německy psané prózy je patrný silný pocit sounáležitosti s rodnou Prahou a Čechami.

Ambivalentní touha po cizině (jiném, druhém atd.) patří k jevům, které jsou zvlášť zajímavé právě tam, kde přesahují rovinu tematicko-motivické výstavby a zasahují i do hloubkové struktury textu. Kupř. recepce Indie a indické kultury v západoevropských literaturách 19. a 20. století se často týká především tematiky. U některých autorů však dochází k takovému prolnutí evropské a orientální kultury, že lze mluvit o interkulturní literární tvorbě. Takovým autorem je např. Hermann Hesse. Z hlediska prolínání kultur je významná zejména próza *Siddhartha* (vydaná v roce 1922 s podtitulem „indische Dichtung“). Hodnoty indické a čínské filosofie a literatury se zde H. Hesse pokusil evropskému čtenáři zprostředkovat experimentálním způsobem – jako prožitou estetickou a zároveň mystickou zkušenost (na rozdíl od typicky evropského přístupu pojmově abstraktního).

Tématem prózy *Siddhartha* je již v první kapitole explicitně formulovaná existenciální otázka hledání smyslu vlastního života. Odpověď zůstává – k překvapení evropského recipienta – v celém dalším textu zcela otevřená. Siddhartha musel nejprve prožít světlé i temné stránky života, aby díky autentickým světským zkušenostem nahlédl pomíjivost a nevyrovnanost života neodehrávajícího se v hlubokém souladu s přírodním a vesmírným děním. Zatímco evropská vanitas evokuje spíše pesimismus, Siddharthovo nalezení vnitřního klidu a míru vyznívá pro Evropana nelogicky a nepřirozeně optimisticky. Orientální cesta člověka věčně hledajícího a tápajícího v temnotách, jež musí nejprve vše ztratit, aby mohl později nalézt to nejdůležitější, je sice v Evropě 20. století známa, avšak právě abstraktně – jakožto kvintesence východních filosoficko-náboženských představ.

Za symbol smíření zvolil H. Hesse řeku resp. vodu. Podobně jako člověk je voda neustále v pohybu, nezpůsobuje však neklid, nevede k hledání stále nových hodnot, ale je naopak spojována s pocity bezpečí a nezničitelného řádu. Živá bytost nemůže věčný pohyb vody ani změnit, ani ovlivnit. Může jej pouze nezúčastněně pozorovat, dobrovolně se mu přizpůsobovat, odevzdávat se mu, a tak se učit objevovat sebe sama, milovat sebe sama i okolní svět a postupně nacházet individuální smysl vlastního života.

Siddhartha je literárním dílem, v němž se prolínají indické a čínské přístupy ke světu a k životu jak v rovině filosofické, tak také literárně estetické. Řada rysů Hesseho prózy vychází z orientálních literatur. Hesse systematicky oslabuje nejruznější eurocentrické myšlenkové stereotypy. Kupř. pojmy jako „zvláštní“, „regionální“, „cizí“ byly v Hesseho době chápány v Evropě jako negativní, zatímco „exotično“ bylo pro Evropany atraktivní. Hesseho rodinné prostředí bylo prochnuto východním myšlením natolik, že napojení mladého spisovatele na svět východních filosofii, náboženství a literatur bylo samozřejmé a přirozené. Výše zmíněné odstranění negativních příznaků pojmů, jimiž se zabývaly evropské modernistické směry, bylo pro Hesseho logickým důsledkem začlenění subjektu do poznávacího procesu, v němž by poznání mělo být nahrazováno pochopením.

Z poetologických charakteristik prózy *Siddhartha*, které odkazují k čínské poezii, je třeba zmínit alespoň konstruování textu jako absolutní synekdochy (čínské básně byly ve svém původním prostředí vnímány jako malá část celku). Evropský čtenář očekává v literárním textu zcela odlišné „instrukce“ k sémantizaci. Titulní postava prózy postupně nahlíží sebe sama jako malou část přírodního celku, a nikoli jako středobod veškerého

dění. Zvláště výrazný je tento životní postoj patrný v kapitolách *Am Flusse* (U řeky) a *Führmann* (Převozník).

Kompozice textu má blízko k symfonické skladbě. Uzavřenost kapitol s vlastním tématem kontrastuje s leitmotivem (touha po nalezení smyslu vlastního života). V jazyce textu je patrné úsilí o rozvlíkní horizontálních a oslabování vertikálních prvků (souřadné spojování vět, rušení usouvzažňujících a hierarchizujících prostředků atd.). Řada výrazů, které se zprvu (v „evropském“ čtení) jeví jako metafory, je v dalším textu třeba sémantizovat jako rozvlíkní synekdochických relací, což je rys typicky orientální.

Zvláštní pozornost zasluhují suprasegmentální jevy, zejm. rytmus prózy (pravidelná větná melodie), jakož i fonocentrické úsilí o nahrazování příliš německy znějících slov s konsonantickými skupinami „indičtější“ znějícími slovy s otevřenými vokály. Uvedené a další poetologické rysy (blíže k poetice a dalším souvislostem díla viz KUČERA – PANUŠOVÁ b): 203, 158 n.) umožňují čtenáři, aby se stále hlouběji ponořoval do postupně se rozvíjejících metafyzických představ. Hesseho experimentální dílo však není ze světa modernistických textů dvacátého století. Z hlediska literárních a uměleckých epoch je – mj. i pro naznačený interkulturní ráz – obtížně zařaditelné z hlediska uměleckých a literárních epoch a směrů. Někdy bývá proto Hesse „vytěšňován“ z dvacátého století do starších („předmoderních“) období, především do blízkosti romantismu.

Omezený rozsah příspěvku nedovoluje pokračovat v reflexi dalších problémů interkulturní literární komparatistiky. Je však zřejmé, že literárněvědné bádání se ocitá na křižovatce, z níž vede řada velmi různorodých cest. Jednou z nich je kupř. pěstování literární vědy v tradičním rámci národních filologií. Problémem takto konstruovaných řad děl je – zvláště při uplatnění jazykového hlediska – skutečnost, že se vedle sebe ocitají jevy, jež k sobě mají často mnohem dál než poetologicky spřízněné fenomény z různých národních literatur. Jinou cestou směřuje interkulturně založené srovnávací studium literatury, které ruší binární opozici centra a periférie, zajímá se více o regiony na hranicích tzv. malých literatur, subkultur a subspolečenství. Od tradičního pojetí literární vědy se nejvíce odklánějí kulturologicky a sociálněvědně orientované výzkumy, jimž je vytykán jednak multidisciplinární diletantismus, jednak likvidace nejvlastnějšího předmětu literární vědy, jímž je specifický problém literárnosti slovesného uměleckého díla. Domnívám se, že se lze pohybovat i mimo naznačené krajnosti: multidisciplinární komunikace humanitních a sociálních věd nemusí nutně znamenat – při zachování jisté obezřetnosti – destrukci filologického a estetického jádra literární vědy. Právě v komunikaci s jinými vědními disciplínami totiž může literární věda zpřesňovat svůj koncept li-

terárnosti, a tak účinněji přispívat k tomu, aby umělecká literatura nebyla instrumentalizována a trivializována.

Zusammenfassung

Die Studie analysiert neue Tendenzen in den Richtungen der literarischen Komparatistik, die sich mit dem Phänomen der Interkulturalität beschäftigen. Die grösste Aufmerksamkeit wird dabei der sozialwissenschaftlich fundierten dialogischen Komparatistik von Peter V. Zima gewidmet. Am Beispiel der deutsch-tschechischen Literaturbeziehungen (R.M. Rilke, Exilliteratur der 2. Hälfte des 20. Jh. u.a) und der „indischen“ Dichtung *Siddhartha* von Hermann Hesse werden einige Probleme der literarischen Poetik dargestellt, die mit der interkulturell sensitiven Rezeption des Textes zusammenhängen.

Literatura

- CORBINEAU-HOFFMANN, A.: Einführung in die Komparatistik. Berlin 2000, 259 s.
- CVRKAL, I.: Pražská nemecká literatúra jako osobitné medziliterárne subspoločenstvo metropolitného typu. In ĐURUŠIN, Dionýz a kol.: Osobitné medziliterárne spoločenstvá 4. Bratislava 1992, s. 175-192.
- KUČERA, P.; ZELENKA, M.:
- a): Die Multikulturalität der Welt und das Problem des interkulturellen Dialogs. Zum Konzept einer dialogischen Komparatistik. *Germanoslavica* XII, 2000, 1, s. 177-182.
- b): Ke komparatistickým syntézám devadesátých let. *Svět literatury* 2000, 20, s. 162-168.
- KUČERA, P.; PANUŠOVÁ, M.:
- a): In der Sprache verborgene Lieder. Zur Frage des Phonozentrismus im Werk R. M. Rilkes. In KORČÁKOVÁ, J.; BEYER, J.: (eds.): *Königgrätzer Linguistik- und Literaturtage. Hradec Králové* 2003, s. 488-491.
- b) Hermann Hesse: *Siddhartha* – zur ästhetischen Rezeption der Erzählung. In: LIMBERG, M. (ed.): *Hermann Hesses Siddhartha* 11. Internationales Hermann-Hesse-Kolloquium in Calw 2002. *Staatsanzeiger-Verlag*, 2002, s. 158-164.
- MECKLENBURG, N.: Literaturforschung und Literaturlehrforschung. In WIERLACHER, A.; BOGNER, A. (eds.): *Hanbuch interkulturelle Germanistik. Stuttgart/Weimar: Metzler*, 2003, s. 433-439.

- PALLAS, G.: Severské literatury nové doby. Praha 1939, 222 s.
- SCHUMACHER, M.: Auf dem Weg zur Europäischen Literaturwissenschaft. In ZYMNER, R. (ed.): Allgemeine Literaturwissenschaft. Wuppertaler Schriften Bd. 1. Berlin: Erich Schmidt, 1999, s. 197-215.
- SVATOŇ, V. et al.: Úvodem. In SVATOŇ, V.; HOUSKOVÁ, A.; KRÁL, O.: Mezi okrajem a centrem. Studie z komparistiky II. Praha, s. 5-6.
- WELLEK, R.: Krize srovnávací literatury. In WELLEK, R.: Koncepty literární vědy. Jinočany 2005, s. 197-205.
- ZIMA, P. V.: Komparistik. Eine Einführung in die vergleichende Literaturwissenschaft. Tübingen 1992, 354 s.
- ZIMA, P. V.: Moderne/Postmoderne. Gesellschaft, Philosophie, Literatur. Tübingen und Basel 1997.
- ZIMA, Peter V.: Ästhetische Negation. Das Subjekt, das Schöne und das Erhabene von Mallarmé und Valéry zu Adorno und Lyotard. Würzburg 2005, 230 s.
- ZIMA, P. V.: Komparistik und Sozialwissenschaften. Komparistik. Jahrbuch der Deutschen Gesellschaft für Allgemeine und Vergleichende Literaturwissenschaft. 2004/2005. Heidelberg 2005, s. 47-62.

